

HANS KÜNG

Dobrá smrt?

VYŠEHRAĐ

© Hans Küng, 2014
Translation © Helena Medková, 2015

ISBN 978-80-7429-549-2

*S vděčností
mým lékařům, terapeutům,
ošetřovatelům
a všem, kdo mi pomáhali.*

OBSAH

Osobní předmluva.....	13
Úvod: Může být smrt šťastná?.....	17

ROZHOVOR S ANNE WILLOVOU

Odporovat je dobré.....	23
První reakce.....	36
Udělení Zvláštní ceny Arthura Koestlera 2013 Německou společností pro humánní smrt (DGHS)....	40
1. Prof. dr. Dieter Birnbacher, dr. h. c.: Laudatio (úryvek).....	40
2. Hans Küng: Děkovný projev (úryvek).....	42

VYSVĚTLENÍ A PROHLOUBENÍ

I. KLÍČOVÉ ZÁŽITKY.....	45
1. Můj bratr Georg.....	45
2. Prožitky blízké smrti: Elisabeth Kübler-Ross.....	46
3. Ztráta přítele: Walter Jens.....	48
II. NORMY LÉKAŘSKÉ ETIKY.....	53
1. Obhajoba etiky lidskosti.....	53
2. Co má být základní normou jednání lékaře?.....	54
3. Co znamená humánní péče pro současného člověka?.....	54
4. Není lidskost možná i bez náboženství?.....	55
5. Může být základem pro medicínu lidskosti právě náboženství?.....	56
6. Eutanazie a světový étos.....	57

III. SNAHA O LIDSKY DŮSTOJNOU SMRT ...	59
1. Užitečnost a hranice paliativní medicíny	59
2. Chvála hospicového hnutí	62
3. Hrozba Alzheimerovy choroby	65
4. Smrt vyhladověním?	69
IV. JAKÁ EUTANAZIE?	73
1. Násilná eutanazie je vražda	73
2. Všeobecně akceptovaná forma eutanazie	74
3. Terapie bolesti může zkrátit život	75
4. Sporná eutanazie	76
5. Šedá zóna mezi aktivní a pasivní eutanazií.	76
6. Skoncovat s právní nejistotou	80
V. NĚST ODPOVĚDNOST	
I ZA VLASTNÍ UMÍRÁNÍ.	83
1. Dar od Boha a zároveň úkol pro člověka	83
2. Sebeurčení i na konci života	83
3. Respektovat vůli pacienta	85
4. „Ustanovení pacienta“ je právně závazné	85
5. Lékař jedná v zájmu pacienta	87
6. Organizovaná eutanazie	88
VI. ZMĚNA POHLEDU NA LIDSKÝ ŽIVOT.	91
1. Jiný pohled na počátek individuálního lidského života	91
2. Jiný pohled na konec individuálního lidského života	92
3. Prodloužení života přináší nové problémy	93
4. Prudký nárůst výskytu demence – společenský a politický problém.	94
VII. NÁBOŽENSKÝ ROZMĚR SMRTI.	97
1. „Ne“ jako možná odpověď na otázku věčného života	97

2. „Ano“ jako odůvodněná odpověď na otázku věčného života	100
3. Víra v peklo?	102
4. Sen o nebi?	104
5. Obhajitelná důvěra	105
6. Konečná osoba vchází do nekonečnosti: věčná blaženost	106

VIII. SMÍ KŘEŠŤAN ROZHODNOUT

O VLASTNÍ SMRTI?	109
1. V okamžiku smrti nás zachytí Boží náruč	110
2. Následovat Krista neznamená napodobovat ho ..	112
3. Církevní učení a církevní praxe	114
4. Modlitba	115
Postskriptum – aktuálně	118

ROZHOVOR
S ANNE WILLOVOU

ODPOROVAT JE DOBRÉ

Anne Will: Milý pane Küngu, sedíme tady v listopadu 2013, je překrásný den, venku blankytné nebe, slunce svítí. Tento rok byl pro vás mimořádný, v březnu jste se dožil 85 let a třetím svazkem jste uzavřel své životní vzpomínky. Je to jakési shrnutí, závěr, píšete o tom, jaké to je „na sklonku života“.³ Kromě toho jste oznámil, že trpíte Parkinsonovou chorobou. A také jste už dávno řekl, že kdyby vás později nemoc proměnila, jste rozhodnut odejít dobrovolně, zvolit eutanazii. Jak to vlastně víte, že v tu chvíli na vás už žádné štěstí nečeká?

Hans Küng: Nu, já bych neřekl, že už na mne nečeká žádné pozemské štěstí, ale budu vědět, že můj život se dovršil, že už nemám žádný další úkol, že prostě přišel čas. Jak říká starozákonní Kazatel, je čas rození i čas umírání. A ten prostě nastane.

Anne Will: Je to nějaký určitý den, o kterém už teď víte?

Hans Küng: Ne. Také jsem nikdy neřekl, že se hned rozloučím, to jen média to takhle nějakou dobu šířila. Pořád je tu ještě možnost, že moje různé nemoci...

Anne Will: Co všechno máte?

Hans Küng: To víte, psaní mi dělá potíže, mám problém s očima, je to degenerace makuly, mám potíže se zády, s bederním obratlem a tak dále. To všechno není vlastně

³ Poslední kapitola 3. svazku Küngových memoárů (viz pozn. 1) má název *Abend des Lebens* [Na sklonku života].

nic hrozného, ale jsou to prostě příznaky, že začalo poslední období a že ani já tu nebudu věčně. Odjakživa jsem bral v životě všechno, jak to přišlo. Také jsem nechtěl svoji situaci tajit, což by bylo snadné. Klidně jsem mohl třetí díl uzavřít nějakou významnou událostí. Takových událostí jsem prožil dost. Ale chtěl jsem až do konce říkat čistou pravdu.

Anne Will: Před chvílí jsem vás přerušila, právě když jste myslím chtěl vysvětlit, podle čeho zjistíte, že přišla ta chvíle, kdy řeknete, OK, teď se můj život dovršil, teď udělám další krok.

Hans Küng: Tedy spolehlivě jasné to bude v okamžiku, kdy pocítím nějaké příznaky demence. Kousek odtud za rohem bydlel Walter Jens. Jeho demenci jsem s ním prožíval celá léta. My jsme totiž spolu dělali v devadesátých letech na univerzitě přednášky s názvem *Zemřít lidsky důstojně*.⁴ A Jens vždycky říkal, že by byl šťasten, kdyby – jako kdysi Sigmund Freud – našel doktora, který by mu pomohl zemřít. Měl to vlastně v úmyslu, jenže tu chvíli promeškal. Já v žádném případě nechci tu chvíli promeškat. Začínající demence by byl rozhodně jasný signál – co ještě by se k tomu mohlo přidat, to zatím nevím. Připraven jsem na všechno. Klidně také přijmu ještě nějaký nový úkol, pokud by to bylo něco, co ještě zvládnou. Ale v tom stylu jako dosud už nechci pokračovat. Napsal jsem všechny knihy, které jsem chtěl napsat, viděl jsem, co jsem chtěl vidět, v tomto smyslu jsem vlastně šťastný člověk, relativně šťastný, a mohu říci, že mé dílo je víceméně uzavřeno a dovršeno.

Anne Will: Ale proč potom chcete ukončit svůj život, až pocítíte příznaky začínající demence?

⁴ Walter Jens, Hans Küng, *Menschenwürdig sterben* [Zemřít lidsky důstojně], aktualizované vydání, Piper, 2009.

Hans Küng: Protože si nemyslím, že pozemský život je všechno. To přirozeně souvisí s mou vírou, s mým přesvědčením, že po smrti nečeká nicota. Umím pochopit, že lidé, kteří nevěří ve věčný život, se svého nebytí přirozeně bojí. Já jsem ale přesvědčen, že smrtí se nepropadnu do nicoty, nýbrž že smrtí vstoupím do poslední skutečnosti. Že vejdu takříkajíc dovnitř, do hlubší, nejhlubší skutečnosti a tam tedy najdu nový život. To je moje pevná víra. Proto jsem samozřejmě trochu suverénnější, když jde o to, jak dlouho to mám vydržet v tomto životě. Zrovna nedávno jsem slyšel, že doktoři říkají, to je někdy podivné, jak lidé chtějí za každou cenu ještě chvíli žít, dokonce pry i teologové...

Anne Will: ...kteří možná nejsou tak docela přesvědčeni....

Hans Küng: ...kteří nejsou tak docela přesvědčeni, ano. Když člověk není naprosto přesvědčen, když váhá, pak může eventuálně říct, ano, ano, přece jen bych chtěl ještě chvílku žít – a pak ten okamžik promešká.

Anne Will: Proč by pozemský život ve stavu začínající demence už nebyl to, co byste chtěl? Proč byste pak chtěl odejít?

Hans Küng: Když člověk vidí, jak to chodí ... V poslední době se zřizují dokonce vesničky pro dementní lidi. Děsivá představa! To si neumím představit, že bych něco takového chtěl. Přál bych si zemřít ještě jako celý člověk, a ne redukovaný na pouhé vegetativní fungování nebo – jako můj přítel Walter Jens – vlastně na úrovni dítěte; ten měl potom radost jenom z dětí a zvířat. To je všechno moc pěkné, měl dobrou péči, to nechci hodnotit. Vůbec nechci nikomu nic předepisovat. Mluvím pouze za sebe. Ale vím přirozeně, že je mnoho lidí, i mezi těmi, kdo nás teď poslouchají a dívají se, co mají podobné problémy. Mnoho jich je.

Anne Will: Vy jste – jak známo – jedním z kritiků církve, možná vůbec nejznámějším. A kritizoval jste církve zevnitř: jste katolický teolog, ale také katolický kněz. Vaše církev má přece úplně jiný postoj k otázce, jestli si člověk může sám určit okamžik, kdy ze života odejde. Vaše církev považuje život za dar Boží. A člověk, který se sám usmrtí, tedy logicky odmítá náklonnost Boha k člověku. Tak to stojí v katechismu. Když jste jiného názoru, znamená to, že znovu, takříkajíc naposledy odporujete církvi?

Hans Küng: Myslím si, že předně by se církevní vedení mělo pokusit o jiný postoj k asistované smrti. Nejde přece jen o společenství církve. Ze členů církve jich podle posledních průzkumů v Německu tuším 77 % považuje za správné, aby člověk v poslední fázi za určitých okolností žádal asistovanou smrt. Myslím, že tady má vedení církve prostě zpoždění, jak při reflexi, tak při rozhodování. Přitom i já jsem přesvědčen, pevně přesvědčen, že život je Boží milost. Byl mi darován. Sám jsem si jej nijak nezasloužil. Jako věřící člověk jsem dostal život od Boha skrze rodiče. Ale z toho plyne, že za tento dar z pouhé milosti nesu také odpovědnost. Tak to ostatně stojí i v katechismu.

Všichni máme odpovědnost za svůj život. A proč by měla v poslední fázi skončit, tahle odpovědnost? Pro mne platí i v poslední fázi. Tam potom musím jednat odpovědně. To znamená například: Kdybych byl čtyřicátník, s rodinou, ženou a dětmi, a měl smůlu, zkrachoval v povolání, nemohl bych jen tak skoncovat s životem a nestarat se, kdo tu po mně zůstane. – My jsme dnes totiž všichni (i tohle by si katolická církev měla uvědomit) dostali jedno nové životní období navíc. Přece bych nemohl být na tom zdravotně tak, jako jsem, kdyby nebyla hygiena, medicína a všechno, co dnes našťestí máme.

Anne Will: A hodně jste sportoval, celý život jste plaval.

Hans Küng: Ano, přirozeně, to dělám denně. – To je všechno úžasné, v tom smyslu je to kus života navíc, ale tuhle etapu nestvořil prostě Bůh. Tu stvořil člověk. A teď se ptám: Jak dlouho to musím vydržet? Musím polykat všechny prášky? Už jich mám dvanáct denně. Musím brát další? Musím jít na další a další operace? – Ono se už i v tzv. církevním úřadě pro nauku víry leccos mění k lepšímu. Dnes už nikdo neříká, že takzvaná pasivní eutanazie – tedy v Římě částečně ještě tvrdí, že ani ta není dovolena – ale dnes se říká, že vypnout stroje, umělé dýchání, umělou výživu, to že se smí. To že je pasivní. Nechápu, co je na tom pasivnějšího, než když mi dá lékař větší dávku morfia. O tom všem vedení církve neuvažovalo dost důkladně. Samozřejmě jsem také chtěl dát popud k tomu, aby se o tom znovu uvažovalo. – To máte podobné jako s antikoncepcí. To se také rozhodlo úplně špatně, jak známo. Na základě encykliky *Humanae vitae* (1968), která říká, že antikoncepce je smrtelný hřích. Řím to tvrdí dodnes. Teď vidíme, že dnes je jiná situace. To by přece také vedení církve mělo uvážit, co to znamená. – Já bych si přál, aby církev umírajícímu člověku pomohla, a ne aby mu jen udělila svátost pomazání nemocných. Jde o to, aby člověk, který chce zemřít, mohl zemřít dobře.

Anne Will: Říkáte, že chcete dát popud. To znamená, že to přece jen má být signál. Jestli tomu správně rozumím, není to pak opravdu něco jako poslední protest proti oficiální církvi a proti tomu, co – jak říkáte – chce církevní vedení?

Hans Küng: Ano, samozřejmě doufám, že se to pochopí jako signál. To prostě vyplývá z mé pozice. Je mi jasné, že když to řeknu já, tak to má jinou váhu, než když to řekne nějaký laik, světská osoba nebo tak. To je gesto, já si totiž myslím, že to lidi přinutí k zamyšlení. Už teď jsem slyšel, že mnozí poprvé řekli, víte, já jsem také člen EXITu. Hlásí se teď k tomu otevřeně...

Anne Will: ... to je ta organizace ve Švýcarsku umožňující dobrovolnou smrt...

Hans Küng: ...a mně se teď přece jen podařilo, že tenhle EXIT, ale i Německá společnost pro humánní smrt (DGHS) objevily něco nového, co jsem chtěl, aby se objevilo – totiž náboženský rozměr umírání. Aby člověk mohl zemřít, dobrovolně zemřít ne proto, že věří, že se propadne do nicoty. Ono se dříve myslelo, že když je někdo členem takové organizace, musí být materialista nebo ateista. Ne, naopak. Člověk může dobrovolně zemřít proto, že spoléhá na Boha. To není racionalistická, ale racionální, lidskému rozumu odpovídající důvěra v Boha. Protože tohle je můj postoj, tak mě skutečně potěšilo, že jsem z těchto organizací už velmi brzy dostal pozitivní reakci. Oni to chtějí brát vážně. V knize *Zemřít lidsky důstojně* jsem o tom napsal jedinou větu. Teď jsem už ale slyšel tolik uznalých slov právě z jejich strany, že je to pro mne skutečně potvrzení. A doufám také, že vedení církve neudělá tutéž chybu jako v souvislosti s anti-koncepcí. To byla katastrofální chyba. Encykliku *Humanae vitae* věřící prostě nepřijali. S církevní naukou to není tak jednoduché. Když to lidé nepřijmou, když mají úplně jiný názor, tak to prostě neprojde. To už bylo řečeno o starých koncilech – pokud nebyly akceptovány, tak jsou zkrátka neplatné.

Anne Will: Když jste veřejně oznámil, také znovu teď a tady, že jste se rozhodl pro tuto cestu, nevystavujete tím sám sebe určitému tlaku?

Hans Küng: Ne, pro mne je to osvobození. Všechno mám v pořádku, sepsal jsem závěť, mám to dobře připravené. Teď mohu v klidu čekat, co bude.

Anne Will: Ale mohli byste se také dočkat okamžiku, kdy si řeknete: „Teď už to nechci. Zase takový krásný den, blan-

kytné nebe, slunce svítí. Řekl jsem sice, že v určité chvíli opustím tento svět, ale teď už to nechci.“ A neuděláte to a své veřejné prohlášení nepotvrdíte činem – měl byste i k tomuhle ještě svobodu?

Hans Küng: Měl bych ji. Ale podívejme se na to jinak: Jen kvůli tomu modrému nebi bych se takhle nerozhodl. A jasně jsem napsal, kdyby se ještě naskytl nějaký mimořádný úkol, chopím se ho. To jsem napsal v poslední kapitole svých memoárů – a co se stalo potom? Najednou vznikla v církvi úplně nová konstelace. Devatenáctého března 2013 slavil Joseph Ratzinger jmeniny, já jsem měl 85. narozeniny. A téhož dne byl do úřadu uveden papež František! Pro mne něco naprosto neočekávaného. Předtím jsem si vždycky myslel, teď se připravím, vrátím všechny funkce a to bude znamenat „Küng odchází – papež Ratzinger zůstává“. Ale ten se teď stáhl dokonce dřív než já. Ano, to je pro mne nová situace. Papeži Františkovi jsem napsal a dostal jsem velmi pozitivní odpověď. Poslal jsem mu svou knihu *Ist die Kirche noch zu retten?*⁵ Přišla přátelská odpověď, vlastnoručně napsaná...

Anne Will: ...tu otiskujete ve svých pamětech, psaná takovým drobným rukopisem. To jsem žasla. Úplně maličký podpis: František.

Hans Küng: A jednoduše „fratelnamente“. Korespondovali jsme španělsky. „Fratelnamente“, tj. bratrsky. Tedy žádný papežský dopis, nýbrž bratrský dopis. Tak jsem si pomyslel, to přece ještě musím podporovat, dokud mohu, tenhle nový kurs.

⁵ Hans Küng, *Ist die Kirche noch zu retten?* [Dá se církev ještě zachránit?], Piper, 2011.

Anne Will: O tom také mluvíte ve svých memoárech. Když už jste si myslel, že jsou vaše životní vzpomínky uzavřeny, přišlo něco neočekávaného: Papež Benedikt XVI., Joseph Ratzinger, Váš dávný kolega ze studií ...

Hans Küng: Můj kolega profesor, ne kolega ze studií.

Anne Will: ...kolega profesor, pardon, odstoupil a byl zvolen papež František. Když se stalo tolik neočekávaného, neriskujete přece jen, že se splnění svého celoživotního snu nedožijete? Toho, že se katolická církev promění, jak jste si představoval?

Hans Küng: To se právě stalo.

Anne Will: Už je to hotovo?

Hans Küng: Ne, ne, začíná to. Ale skutečně už jsem si říkal, že se musím se situací v církvi smířit. Když se mě dřív novináři často ptali, co byste si ještě přál, říkával jsem: novou proměnu církve, obrat jako za Jana XXIII. Ale byl jsem smířen s tím, že už se toho nedožiju. Prostě proto, že můj čas takříkajíc vypršel a systém je zjevně neotřesitelný. A teď nastalo něco, co nás všechny překvapilo: teď máme papeže, který okamžitě začal jinak; jinak mluví, jinak se obléká, všechno. To nejsou jenom vnější věci, to je v podstatě změna paradigmat, po níž jsem už dávno volal, která teď zasáhla i papežství. To je nová situace. A je to epochální událost. V tom smyslu už začala proměna a já jen doufám, že František vytrvá. Ale k této změně bych ještě rád přispěl, doufám.

Anne Will: Myslíte, že to dokáže? Že papež František může změnit vaši církev tak, aby už nebyla odkázána na vaši radu?

Hans Küng: Jsem přesvědčen, že ano. Víím, má to přirozeně strašně těžké. Ale je to člověk, který jako jezuita dostal samozřejmě asketickou výchovu, ostatně stejně jako já, mě vychovávali jezuité, sedm let v Římě, v červeném taláru. Ale člověku to ovšem dá koncepci pro život, všechno se dělá vědomě, zpytování svědomí atd. Takže on má asketické školení. Teologické vzdělání má jistě spíše tradiční, nicméně důkladné. A ukázal také, že je velmi schopný, úžasné sebejistý. To bylo vidět už v televizi, jak tam stál po svém zvolení, jako by to dělal odjakživa, a řekl „Buona sera“.

Anne Will: To mi taky připadlo fantastické.

Hans Küng: A hned nařídil kontrolu Vatikánské banky, vytvořil komisi a uvažoval, jestli se má banka zrušit nebo reformovat nebo co s ní. Zaměřil se na administrativu Vatikánského státu, taky tam vytvořil komisi proti korupci. A nedávno inicioval anketu pro synodu o rodině. Ale vííte, hlavní je přirozeně, jestli se teď dokáže prosadit, např. proti prefektovi Kongregace pro nauku víry Gerhardu Ludwigu Müllerovi. Ten teď zveřejnil článek k problému rozvedených, kteří žijí v novém manželství, jestli mají být připuštěni ke svátostem. Obvyklé stanovisko. V otázkách spojených s rozvodem se prý nedá dělat nic jiného, než zase jen anulovat manželství; ta manželství ovšem často v podstatě normálně fungovala – což vede k velikému pokrytectví. Takhle se tedy dál nedostaneme, a proto jsem zvědav, jestli to tentokrát papež vydrží proti odporu kurie. Jako tehdy na Druhém vatikánském koncilu. To jsme měli kardinála Ottavianiho, před-předchůdce Ratzingera a Müllera, který si myslel, že musí papeže a koncil poučovat o tom, co je to pravá víra. Takovou drzost mají tihle pánové z paláce del Sant’Ufficio [sídlo Kongregace pro nauku víry]. Otázka je, jestli to František vydrží, nebo jestli ustoupí. Nemyslím si, že ustoupí, ale člověk nikdy neví.

Koncem června 2014, když vrcholily přípravy této knihy pro tisk, prožil autor těžkou zdravotní krizí. Byl to důsledek postupující Parkinsonovy choroby. Doslova přes noc jako by ztratil kontrolu nad svým životem. Tento stav se začal pomalu zlepšovat až po týdnech intenzivní lékařské péče.

Byla to přesně ta zkušenost, které jsem chtěl bezpodmínečně zabránit. Měl jsem náhle pocit, že už nebudu moci sám rozhodnout o svém životě a smrti, že jsem ten okamžik pravděpodobně „promeškal“. Spolu s nakladatelstvím Piper jsme si proto kladli otázku, zda tím nebyl můj hlavní cíl zmařen, zda se tím kniha nestala bezpředmětnou, a jestli by tudíž nebylo lepší, kdyby vůbec nevyšla.

Po důkladné diskusi jsme se rozhodli ji přece jen vydat. Vždycky jsem si uvědomoval, že i já bych mohl být stížen takovým osudem a že přání udržet si kontrolu nad vlastním životem do posledního okamžiku je představa ideální. Zkušenosti oněch dní a týdnů mne utvrdily v názoru, že každý by měl i ve velmi těžké zdravotní krizi ze všeho nejdřív udělat pro zlepšení svého stavu vše, co medicína umožňuje. Takže jsem rád, že jsem onu vážnou situaci přestál a že jsem se mohl vrátit do života. S vděčností věnuji tuto knihu svým lékařům, terapeutům a ošetřovatelům a všem mužům a ženám, kteří mi pomáhali.

Na aktuálnosti a naléhavosti mého hlavního záměru se nezměnilo nic: Každý člověk má před Bohem a lidmi zodpovědnost i právo sám rozhodnout o svém životě a smrti. Považuji toto právo na sebeurčení za teologicky odůvodněné a eticky obhajitelné. Tímto svým přesvědčením bych chtěl, jak píše v předmluvě, „přispět k trvalé diskusi a vnést do ní hlas křesťanského teologa, jehož samotného se toto

téma existenciálně dotýká“. Po prožité krizi se mne existenciálně dotýká víc než kdy předtím. Moje přesvědčení zůstává nezměněno.

Sursee (Luzern), srpen 2014

Hans Küng

EDICE TEOLOGIE

HANS KÜNG

Dobrá smrt?

Z německého originálu *Glücklich sterben?*
(*Mit dem Gespräch mit Anne Will*),
vydaného nakladatelstvím Piper GmbH, München 2014,

přeložila Helena Medková

Typografie Zbyněk Kočvar

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,

v roce 2015 jako svou 1323. publikaci

Vydání první. AA 4,44. Stran 120

Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský

Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.

Doporučená cena 248 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.

Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz

www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-549-2